

सुलभ
मराठी व्याकरण

संकलन लेखन
सौ. सुलभा उमेश कोप्पीकर

मनोगत

माझी नातवंडे, सलोख, स्नेहल व मिलाप, इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेत शिकत आहेत. मराठीचा अभ्यास करतांना ती मुले मला वारंवार शंका विचारीत असत. म्हणून त्यांच्यासाठी थोड्या प्रमाणात काहीतरी माहिती गोळा करावी असे वाटले. त्यांनी विचारले त्या प्रश्नातूनच मला हे पुस्तक तयार करण्यास चालना मिळत गेली, आणि माझ्या हातून कळत नकळत हे पुस्तक तयार करण्याइतपत माहिती माझ्याकडे गोळा झाली.

सौ. कांती रेळेकर ह्या सेवानिवृत्त झालेल्या शिक्षिका असून अभ्यासू व प्रयोगशील आहेत. मराठी हा त्यांचा आवडता विषय. त्यांनी आपल्या मराठीच्या अध्यापनाच्या प्रदीर्घ अनुभवाच्या जोरावर मला वेळोवेळी मदत केली. त्याबद्दल मी त्यांची अत्यंत ऋणी आहे.

डॉ. सदा कऱ्हाडे, कै. सौ. निर्मला भिडे व माझा मुलगा डॉ. प्रवीण कोप्पीकर यांनी ही मला योग्य मार्गदर्शन केले व बहुमोल अशा सूचनाही केल्या. त्यांची मी ऋणी आहे.

माझा दुसरा मुलगा डॉ. विवेक कोप्पीकर याने तर मला वेळोवेळी मनोधैर्य दिले. इतकेच नव्हे तर हे पुस्तक तयार करीत असताना त्यानेच जास्त मेहनत घेतलेली आहे. म्हणून माझ्या ह्या पुस्तकाचे श्रेय माझ्यापेक्षा त्यालाच अधिक आहे. वेळोवेळी त्याचीच प्रेरणा मला मिळत गेली म्हणूनच हे पुस्तक निर्माण करण्याचा संकल्प मी हाती घेतला. तर त्याचे आभार मी कोणत्या शब्दात मानू !

तसेच माझे पती श्री उमेश कोप्पीकर, धाकटा मुलगा आनंद व माझ्या सुना सौ. दीपा, सौ. शीला, सौ. सीमा व सौ. शीतला पंडित यांनी प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष रीत्या स्तूपच मदत केली. त्यांची मी अत्यंत ऋणी आहे.

मी हे पुस्तक तयार करण्यासाठी अनेकांच्या पुस्तकांची मदत घेतलेली आहे. त्यांचे मी मनःपूर्वक आभार मानते. तसेच हे पुस्तक तयार होईपर्यंत ज्यांनी ज्यांनी हातभार लावला त्या सर्वांचे मी आभार मानते.

धन्यवाद !
सौ. सुलभा कोप्पीकर

अनुक्रमणिका

भाग (१) व्याकरण

(१) मराठी शुद्धलेखनाचे नियम

- (अ) अनुस्वार
- (आ) ऱ्हस्व - दीर्घ अक्षरे
- (इ) सामान्यरूप
- (ई) इतर

(२) शब्दांच्या जाती -

- (१) विकारी शब्द
- (२) अविकारी शब्द

(१) विकारी शब्द -

- (अ) नाम
- (आ) सर्वनाम
- (इ) विशेषण
- (ई) क्रियापद

(अ) विकारी शब्दांच्या जाती - नाम

- (अ) सामान्य नाम
- (ब) विशेषनाम
- (क) भाववाचक नाम

(आ) विकारी शब्दांच्या जाती - सर्वनाम

- (अ) पुरुषवाचक सर्वनाम
  - (१) प्रथमपुरुष सर्वनाम
  - (२) द्वितीयपुरुष सर्वनाम
  - (३) तृतीयपुरुष सर्वनाम
- (ब) दर्शक सर्वनाम
- (क) संबंधी सर्वनाम
- (ड) प्रश्नार्थक सर्वनाम
- (ई) सामान्य किंवा अनिश्चित सर्वनाम
- (फ) आत्मवाचक सर्वनाम

- (इ) विकारी शब्दांच्या जाती - विशेषण
- (अ) गुण विशेषण
- (ब) संख्या विशेषण
- (१) गणनावाचक संख्या विशेषण
- (२) क्रमवाचक संख्या विशेषण
- (३) आवृत्तीवाचक संख्या विशेषण
- (क) सार्वनामिक विशेषण
- (ड) धातुसाधित विशेषण
- (१) नामापासून विशेषण
- (२) विशेषणापासून भाववाचक नाम
- (३) सामान्यनामापासून भाववाचक नाम
- (ई) विकारी शब्दांच्या जाती - क्रियापद
- (अ) सकर्मक क्रियापद
- (ब) अकर्मक क्रियापद
- (क) संयुक्त क्रियापद
- (ड) सहाय्यक क्रियापद
- (ई) प्रयोजक क्रियापद
- (फ) शक्य क्रियापद

(१) कर्ता

(२) कर्म

(३) प्रत्यक्ष कर्म व अप्रत्यक्ष कर्म

(४) विधानपूरक

(५) क्रियापदाचे काळ

(अ) वर्तमानकाळ

(ब) भूतकाळ

(क) भविष्यकाळ

काळांचे उपप्रकार

अ) वर्तमान काळ

- १) साधा वर्तमानकाळ
- २) चालू/अपूर्ण वर्तमानकाळ
- ३) पूर्ण वर्तमानकाळ
- ४) रीति वर्तमानकाळ

ब) भूत काळ

- १) साधा भूतकाळ
- २) चालू/अपूर्ण भूतकाळ
- ३) पूर्ण भूतकाळ
- ४) रीति भूतकाळ

क) भविष्य काळ

- १) साधा भविष्यकाळ
- २) चालू/अपूर्ण भविष्यकाळ
- ३) पूर्ण भविष्यकाळ
- ४) रीति भविष्यकाळ

(६) क्रियापदांचा अर्थ

- (अ) स्वार्थ
- (ब) आज्ञार्थ
- (क) विध्यर्थ
- (ड) संकेतार्थ

(२) अविकारी शब्द -

- (उ) क्रियाविशेषण अव्यये
- (ऊ) उभयान्वयी अव्यये
- (ए) शब्दयोगी अव्यये
- (ऐ) केवलप्रयोगी अव्यये

- (उ) शब्दांच्या जाती - क्रियाविशेषण अव्यये
(अ) स्थलवाचक क्रियाविशेषण अव्यये
(ब) कालवाचक क्रियाविशेषण अव्यये
(ड) परिमाणवाचक क्रियाविशेषण अव्यये
(क) रीतिवाचक क्रियाविशेषण अव्यये

(ऊ) शब्दांच्या जाती - उभयान्वयी अव्यये

(ए) शब्दांच्या जाती - शब्दयोगी अव्यये

(ऐ) शब्दांच्या जाती - केवलप्रयोगी अव्यये

(१) हर्षदर्शक	(२) शोकदर्शक
(३) आश्चर्यदर्शक	(४) विरोधदर्शक
(५) तिरस्कारदर्शक	(६) प्रशंसादर्शक
(७) स्वीकारदर्शक	(८) संबोधनदर्शक

(३) शब्द विचार

(३.१) शब्द विचार - लिंग विचार

(३.२) शब्द विचार - वचन विचार

(३.३) शब्द विचार - विभक्ती विचार

- विभक्तीचे प्रमुख कारकार्थ

(४) वाक्य

(४.१) वाक्यांचे प्रकार - १

- (१) विधानार्थी वाक्य
(अ) होकारार्थी वाक्य
(ब) नकारार्थी वाक्य
(२) आज्ञार्थी वाक्य
(३) प्रश्नार्थक वाक्य
(४) उद्गारार्थी वाक्य

(४.१) वाक्यांचे प्रकार - २

- अ) केवल वाक्य
ब) मिश्र वाक्य
क) संयुक्त वाक्य

(४.२) वाक्य परिवर्तनाचे प्रकार

(४.३) वाक्याचे पृथक्करण

(४.४) वाक्याचे प्रयोग

- (१) कर्तरी प्रयोग
(अ) सकर्मक कर्तरी
(ब) अकर्मक कर्तरी
(२) कर्मणी प्रयोग
(३) भावे प्रयोग
(अ) अकर्मक भावे
(ब) सकर्मक भावे

(५) वर्णविचार

- (१) स्वर (२) स्वरादी (३) व्यंजने

(६) संधी

- (१) स्वरसंधी (२) व्यंजन संधी (३) विसर्ग संधी

(७) समास

- (१) अव्ययीभाव समास
(२) तत्पुरुष समास
(अ) विभक्ती तत्पुरुष समास
(आ) उपपद तत्पुरुष समास
(इ) कर्मधारय समास
(१) द्विगु समास
(२) मध्यमपद लोपी समास
(ई) नञ तत्पुरुष समास
(३) द्वंद्व समास
(अ) इतरेतर द्वंद्व
(ब) वैकल्पिक द्वंद्व
(क) समाहार द्वंद्व
(४) बहुव्रीही समास

(८) चिन्हे

(८.१) विराम चिन्हे

- १) पूर्णविराम
- २) अर्धविराम
- ३) स्वल्पविराम
- ४) अपूर्णविराम

(८.२) अर्थदर्शक चिन्हे

- १) प्रश्नचिन्ह
- २) उद्गारचिन्ह
- ३) अवतरणचिन्ह
- ४) संयोगचिन्ह
- ५) अपसारणचिन्ह

भाग (२)

- १) जोड शब्द व त्यांचे अर्थ
- २) शब्द समूहाबद्दल एक शब्द
- ३) म्हणी व त्यांचे अर्थ
- ४) शून्यात परार्ध भरली आहेत
- ५) वाक्प्रचार व त्यांचे अर्थ
- ६) विरुद्ध अर्थाचे शब्द
- ७) समान अर्थाचे शब्द
- ८) समूहदर्शक शब्द
- ९) नर-मादी-अपत्य
- १०) पंचेद्रियांची करामत
- ११) प्राण्यांचे राहण्याचे ठिकाण
- १२) वैशिष्ट्ये
- १३) अलंकारिक शब्दयोजना
- १४) सारवट शब्द
- १५) एकाच शब्दाचे निरनिराळे अर्थ
- १७) परंपरागत उपमा

प्रश्नसंग्रह